
بسم الله الرحمن الرحیم

مدیریت تحصیلات تکمیلی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

بررسی موسیقی بیرونی، درونی و کناری دیوان نجیب کاشانی

استاد راهنما:
دکتر حیدرعلی دهمرده

استاد مشاور:
دکتر محمد میر

دانشجو:
احمد سارانی

شهریور ۱۴۰۴

چکیده

ساختار موسیقایی شعر یکی از مهم‌ترین ابعاد زیبایی‌شناختی در ادبیات فارسی است که در سه سطح بیرونی، درونی و کناری قابل تحلیل است. پژوهش حاضر با هدف بررسی جامع موسیقی شعر در دیوان نجیب کاشانی، به تحلیل وزن‌های عروضی (موسیقی بیرونی)، آرایه‌های صوتی همچون جناس، تکرار و واج‌آرایی (موسیقی درونی)، و نیز ساختار قافیه و ردیف (موسیقی کناری) پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که نجیب کاشانی در به‌کارگیری اوزان رایج، به‌ویژه بحرهای رمل و هزج، تسلطی چشمگیر دارد و از ظرفیت‌های عروضی برای القای عاطفه و فضا بهره می‌برد. در سطح درونی، بسامد بالای آرایه‌هایی چون جناس اشتقاقی، تکرار واژگانی و واج‌آرایی، نشانگر آگاهی زبانی و ذوق موسیقایی شاعر است. در حوزه موسیقی کناری نیز، تنوع ردیف‌های اسمی و فعلی، استفاده از قافیه‌های معموله و ردّ القافیه، انسجام ساختاری و غنای صوتی غزلیات را تقویت کرده است. تحلیل این سه‌گانهٔ موسیقایی در دیوان نجیب، تصویری روشن از مهارت شاعر در آفرینش زبان آهنگین و شکل‌بخش به معنای شاعرانه ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: موسیقی بیرونی، درونی، کناری، نجیب کاشانی، دیوان.

Abstract

The musical structure of Persian poetry is one of its most significant aesthetic dimensions and can be analyzed on three levels: external, internal, and peripheral. The present study aims to offer a comprehensive analysis of poetic musicality in the Divan of Najib Kashani by examining metrical patterns (external music), phonetic devices such as paronomasia, repetition, and alliteration (internal music), and structural elements like rhyme and refrain (peripheral music). Findings indicate that Najib Kashani demonstrates considerable mastery in employing classical meters—particularly *ramal* and *hazaj*—and utilizes prosodic elements to enhance emotional resonance and atmospheric depth. In terms of internal musicality, the high frequency of devices such as derivational paronomasia, lexical repetition, and deliberate alliteration reflects the poet's linguistic sensitivity and musical intuition. Peripheral musicality in his poetry is further enriched by the use of diverse nominal and verbal refrains, assimilated rhymes, and rhetorical devices such as *raddu'l-qāfiya* (repetition of rhyme), all of which contribute to the structural coherence and sonic richness of his ghazals. This tripartite analysis reveals the poet's exceptional skill in blending form and meaning, and in crafting a poetic language that is both harmonious and thematically profound.

Keywords: External Music, Internal Music, Peripheral Music, Najib Kashani, Divan.

University of Zabol
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Reqirments for the Degree of M.Sc in Persian Language and Literature

Subject:

A Study of the External, Internal, and Peripheral Musicality in Najib Kashani's Divan

Supervisor:
Dr. Heydar Ali Dehmardeh

Professor Advisor:
Dr. Mohammad Mir

By:
Ahmad Sarani

September 2025